

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCYZNIE
W LONDYNIE

ZESZYTY NAUKOWE

SERIA TRZECIA, NR 8, 2020

EWA LIDIA DANOWSKA

POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI, KRAKÓW

**JOLANTA CHWASTYK-KOWALCZYK,
LONDYŃSKI „PAMIĘTNIK LITERACKI” – ORGAN
ZWIĄZKU PISARZY POLSKICH NA OBCYZNIE
– W LATACH 1976–2018, WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU JANA KOCHANOWSKIEGO,
KIELCE, 2019, 300 S., ISBN 978-83-7133-776-5**

Niedawno ukazała się kolejna pozycja książkowa Jolanty Chwastyk-Kowalczyk, wpisująca się w nurt badań nad polską emigracją w Wielkiej Brytanii, jej życie intelektualne, kulturalne oraz wydawnicze. Warto tu przypomnieć wcześniejsze publikacje Autorki dotyczące uchodźstwa polskiego: *Londyński „Dziennik Polski” 1940–1943* (Kielce, 2005); *Londyński „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 1944–1989. Gazeta codzienna jako środek przekazu komunikatów kulturowych* (Kielce, 2008); *Katyń, dipisi, PKPR na łamach polskich czasopism uchodźczych* (Kielce, 2011); *Obraz edukacji Polaków na obczyźnie na łamach czasopism emigracyjnych* (Kielce, 2014); *„Technika i Nauka” – elitarnie czasopismo Stowarzyszenia Techników Polskich w Wielkiej Brytanii* (Kielce, 2015) czy *Londyński „Nowy Czas” na początku XXI wieku* (Kielce, 2019).

Jolanta Chwastyk-Kowalczyk wiele miejsca w swych badaniach poświęciła rynkowi polskojęzycznych londyńskich mediów i postaciom emigrantów zaan-

gażowanych w ożywianie polonijnego życia. Tym razem zajęła się londyńskim „Pamiętnikiem Literackim”, organem Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie, dokonując wyczerpującego opracowania na temat powstania tego periodyku, dziejów, roli i znaczenia, zawartości treściowej, ukazując też sukcesy i trudności pisma.

Polskojęzyczne wydawnictwa powstały zgodnie z dążeniem i aspiracjami licznych uchodźców, pragnących utrzymać kontakt z ojczystym językiem, odczuwających potrzebę integracji oraz zaprezentowania swych naukowych i literackich dokonań oraz podzielenia się przemyśleniami i obserwacjami.

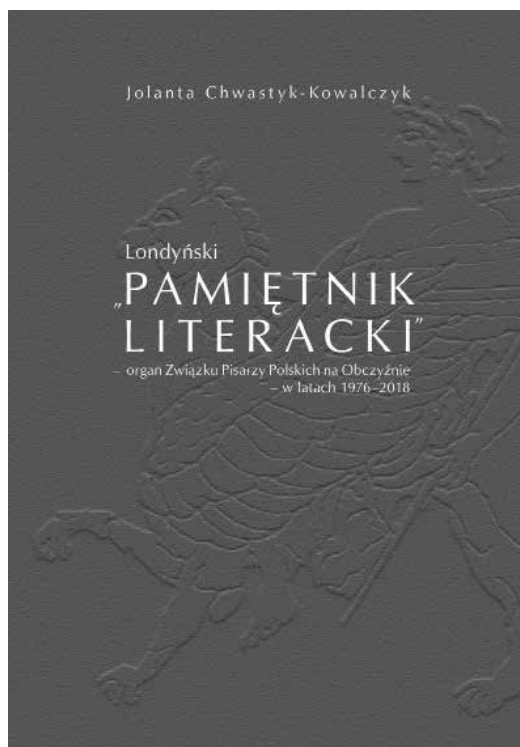
Rolę integrującą i aktywizującą polskich pisarzy na emigracji miał pełnić i – jak się okazało – pełni Związek Pisarzy Polskich na Obczyźnie, powstały w 1946 roku. We *Wstępie* Autorka wprowadziła czytelnika w kontekst historyczno-polityczny funkcjonowania Polaków w Wielkiej Brytanii, podała ponadto przykłady działalności wymienionego Związku, przywołała nazwiska osób zaangażowanych w początki jego działalności. Do przejawów tej aktywności należy zaliczyć publikowanie od 1976 roku „Pamiętnika Literackiego”.

Jolanta Chwastyk-Kowalczyk jako cel postawiła ukazanie i udowodnienie, jak londyński „Pamiętnik Literacki” uczestniczy i odgrywa znaczącą rolę w rozwoju kulturalnym polskiej diaspory różnych fal emigracji w XX i XXI wieku. Podczas lektury niniejszej publikacji można się przekonać, że cel przyświecający Autorce został w pełni osiągnięty. Nie dość bowiem, że dowiadujemy się o szeregu ważnych faktów i wydarzeń z życia emigracji, nie tylko w Wielkiej Brytanii, ale też dzięki wciągającej narracji czytelnik może zaspokoić zainteresowanie rzeczywistością, w której żyli i żyją polscy emigranci, aspirujący do świadomego korzystania z życia kulturalnego oraz intelektualnego.

„Pamiętnik Literacki” zajmuje ważne miejsce na rynku polskojęzycznych wydawnictw w Wielkiej Brytanii. Autorka poddała analizie zawartości – jakościowej, jak i ilościowej – 55 tomów pisma, czyli od początku jego ukazywania się w 1976 do 2018 roku. Należy zaznaczyć, że „Pamiętnik Literacki” mimo trudności przede wszystkim natury finansowej ukazuje się nadal.

Opracowanie, które można nazwać monografią pisma, składa się z czterech rozdziałów i *Zakończenia*.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Geneza „Pamiętnika Literackiego”*, *cechy formalno-wydawnicze*, Autorka opisała okoliczności jego powstania, scharakteryzowała wydawcę i krąg współpracowników oraz stałe działy pojawiające się na jego łamach. Co ciekawe, „Pamiętnik Literacki” początkowo był planowany jako wydawnictwo nieregularne, ukazujące się co kilka lat. Jego po-

czątki były trudne, chociaż powszechnie widziano potrzebę edycji takiego periodyku. Starania związane z jego powstaniem Autorka szeroko opisuje, dołączając fragmenty, pochodzące ze źródeł archiwalnych, korespondencji różnych osób z kręgu Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie. Istotną kwestią były fundusze, które należało zdobyć i czyniono to dzięki hojności wielu osób i instytucji. Nakład periodyku wahał się od 350 do 1000 egzemplarzy, sprzedawany zainteresowanym, a do polskich bibliotek rozsyłany bezpłatnie. Po 1989 roku zainteresowanie przejawili prenumeratorzy w Polsce oraz polskie księgarnie. Warto zwrócić uwagę na tabelę przedstawiającą nazwiska redaktorów naczelnych i Komitetu Redakcyjnego „Pamiętnika Literackiego” od 1976 do 2018 roku, w której w równie przejrzysty sposób ujęty został temat wiodący danego numeru. Autorka przywołała ankietę zawartą w pierwszym numerze pisma, a mianowicie: „Jedna czy dwie literatury?”. Różne osoby wyrażały tu swoje opinie, np. o koegzystencji literatury powstającej na terenie kraju i literatury tworzonej na emigracji.

Autorka podała szereg przykładów kluczowych kwestii, istotnych dla środowiska emigracyjnych twórców, poruszanych spraw, polemik, stałych rubryk pi-

sma i odniesień do bieżących wydarzeń. W ciągu tych lat istnienia „Pamiętnika Literackiego” z pismem współpracowało aż 120 autorów – Polaków rozsianych po całym świecie, mieszkających nie tylko w Wielkiej Brytanii.

W rozdziale drugim można się zapoznać z numerami specjalnymi „Pamiętnika Literackiego”, których tematyka była zgodna z potrzebą danej chwili czy ważnego, istotnego wydarzenia dla Polaków, szczególnie tych na emigracji. W ciągu 42 lat istnienia pisma (do 2018 roku), jak już zostało wspomniane – ukazało się 55 tomów, a 32 z nich to numery specjalne. Właśnie o nich pisze Jolanta Chwastyk-Kowalczyk w tym rozdziale swego opracowania, szeroko omawiając, a równocześnie podkreślając co istotniejsze kwestie. Dla przykładu można podać, że jeden z numerów był poświęcony otrzymaniu Nagrody Nobla przez Czesława Miłosza (1981), inne: polskim poetom poza krajem (1983), osiągnięciom Instytutu Literackiego w Paryżu (1987), bibliotekom polskim na obczyźnie (1988) czy kolejnym rocznikom związanym z działalnością Polaków na obczyźnie, głównie na niwie literackiej. Inne roczniki poświęcono np. sprawom polskim w kontekście włoskim (aż cztery), szwedzkim, czeskim, amerykańskim czy australijskim.

W rozdziale trzecim opracowania została zanalizowana zawartość „Pamiętnika Literackiego”, koncentrująca się na prozie, poezji oraz innych gatunkach literackich i publicystyce. Ukazuje to zakres podejmowanych tematów przez emigrantów w różnych stronach świata oraz ich różnorodność.

Autorka rozpoczęła swoje rozważania stwierdzeniem, że pisarze na emigracji czerpią z doświadczeń życia na obczyźnie, także z doświadczeń różnych kultur i spojrzenia na świat z szerszej perspektywy. Literatura, choć powstaje z daleka od ojczyzny, ma też na uwadze teraźniejszość i przyszłość kraju nad Wisłą. Przywołała wiele spostrzeżeń i opinii na ten temat, np. Zofii Romanowiczowej, Wojciecha J. Podgórskiego czy Marii Danilewicz-Zielińskiej. Redaktorzy „Pamiętnika Literackiego” mieli na uwadze, by proza zamieszczana na jego łamach była nowatorska, łamała tabu kulturowe i znajdowała nowe środki wyrazu. Znaczącą datą w tym względzie był rok 1981, gdy opublikowano fragmenty *Doliny Issy* Czesława Miłosza. Od początku XXI wieku coraz częściej zaczęły pojawiać się eseje, osobiste refleksje ujęte w literacką formę czy fragmenty różnorodnej prozy złożonej do druku w wydawnictwach na całym świecie.

Autorka porusza tę kwestię oczywiście szerzej, a w formie lapidarnej – w postaci tabeli, kto i jaki utwór zamieścił w danym tomie „Pamiętnika Literackiego”. Poezja natomiast na łamach londyńskiego „Pamiętnika Literackiego” zagodziła na stałe, poczynawszy od 2005 roku. W kolejnym podrozdziale znajdujemy

zatem, podobne jak w przypadku utworów prozatorskich, wyszczególnienie kto i w którym tomie publikował swoje wiersze. Autorka zamieściła też dodatkowe informacje, podając, z jakich krajów zamieszkali tam Polacy zamieścili swe wiersze w omawianym piśmie. Natomiast jeżeli chodzi o publicystykę – najczęściej Redakcja zamieszczała reportaże z różnych stron świata, można było też spotkać w omawianym okresie „Pamiętnika Literackiego” dwa reportaże polityczne oraz wiele felietonów. W tym ostatnim gatunku dziennikarskim najlepiej dała się poznać Katarzyna Bzowska-Budd z Wielkiej Brytanii.

Rozdział czwarty obejmuje opis życia literackiego prezentowanego w czasopiśmie, często związanego z działalnością Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie. To ono najszerzej było prezentowane na łamach londyńskiego „Pamiętnika Literackiego”. Czyniono to poprzez anonse, wydawnicze, recenzje, sprawozdania z posiedzeń czy wieczorów środowisk literackich na świecie. Redakcja informowała o ogłaszaniu konkursów literackich, przyznawaniu nagród, zamieszczała wywiady z pisarzami i wydawcami literatury. Poruszane były też problemy polskiej książki na obczyźnie i w Polsce, kwestie bibliotek, cenzury, praw autorskich, a pismo także inicjowało polemiki na temat moralnej odpowiedzialności pisarzy emigracyjnych w kontekście PRL-owskiej cenzury. Przypominało o rocznicach związanych ze światem literatury i wydarzeniach z literackiego środowiska. Te wszystkie akty podaje i komentuje Jolanta Chwastyk-Kowalczyk w swoim opracowaniu.

Nie pominęła także wydarzeń z działalności naukowej polskich emigrantów, konferencjach i spotkaniach oraz co bardziej istotnych publikacjach. Odnotowywano na łamach „Pamiętnika Literackiego” wystawy, działalność fundacji i wydarzenia natury politycznej. Jeden z podrozdziałów opracowania został poświęcony przyznawanym nagrodom Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie, laureatom i towarzyszącemu nagrodom oddźwiękowi. W kolejnym natomiast została poruszona kwestia krytyki związanej z literaturą polską w kraju i na obczyźnie, często związanej z doświadczeniami życia w obcych kulturach – tu także nie brak szeregu przykładów i omówień. Z tą tematyką oczywiście wiążą się też recenzje prac literackich (poezji, prozy, powieści i opowiadań, a także wspomnień, esejów i innych), publikowanych w londyńskim „Pamiętniku Literackim”. Na łamach pisma – o czym pisze Autorka – nie pomijano także krytycznych opracowań dotyczących literatury naukowej, w tym edycji korespondencji lub publicystyki (felietony, reportaże, wywiady, dzienniki).

Zakończenie opracowania jest obszerne – autorka podsumowała w nim wieloletnią działalność londyńskiego „Pamiętnika Literackiego” jako przekaznika

informacji, dostarczyciela opinii i kreatora zachowań oraz postaw kulturowych, który spełniał spełnia oczekiwania wymagającego i zainteresowanego szerokim zakresem zagadnień czytelnika. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk podała wiele dodatkowych wiadomości, które obraz periodyku czynią jeszcze bardziej pełnym i kompletnym. Zadała też pytanie, jaka przyszłość czeka „Pamiętnik Literacki” w zmieniającej się rzeczywistości politycznej związanej np. z brexitem.

Opracowanie zawiera też *Aneks*, w którym zostały zaprezentowane okładki pierwszego numeru periodyku z 1976 roku i dwóch z 2018 (ukazuje się jako półrocznik od 2006) – ostatniego z poddanych analizie lat, imponującą w różnorodności źródeł i opracowań bibliografię, streszczenie w języku angielskim oraz indeks osób.

Książka *Londyński „Pamiętnik Literacki” – organ Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie – w latach 1976–2018* nie potrzebuje szczególnych zachęt dla potencjalnych czytelników, bowiem podjęta w nim tematyka jest ważna i ciekawa zarówno dla polskich emigrantów, jak i mieszkańców kraju, a wciągający tok narracji sprawia, że czyta się tę pozycję doskonale.

Na koniec należy napisać o kwestii, którą poruszyła Autorka na początku swego opracowania poświęconemu londyńskiemu „Pamiętnikowi Literackiemu”. Otóż w pięknych słowach wyraziła podziękowania Reginie Wasiak-Taylor, która wiele pracy, zaangażowania i trudu poświęciła istnieniu pisma, temu, że przez długie lata utrzymuje się na rynku. Regina Wasiak-Taylor zabiega nie tylko, by ukazał się kolejny numer pisma, ale też dzięki swej dobrej energii aktywizuje środowisko intelektualno-artystyczne na obczyźnie. Jak widać, Autorka opracowania to dostrzega, docenia i dobrze, że o tym mówi.